

A dél-szlovákiai régiók szociálgazdasági helyzete

írta Gaál László

Szegény, de vonzó déli járások

Berényi József, a kormányhivatal régiófejlesztési főosztályának vezetője egy szociálgazdasági tanulmányt dolgozott ki a dél-szlovákiai régiók helyzetéről. A tanulmány a szocioökonómiai mutatók alapján átfogó képet ad a térségről, ezért a régiófejlesztés és a közigazgatási reform alapjául is szolgálhat.

A dél-szlovákiai régiónak a szlovák–magyar határ menti térség, valamint azok a járások és kerületek értendők, ahol a magyarajkú lakosság részaránya meghaladja a 10 százalékot, szögezi le bevezetőjében a tanulmány szerzője. A kiterjedést és a népességet tekintve a déli régió járásai az ország legnagyobb lélekszámú járásai közé tartoznak. Az Érsekújvári, a Lévai, a Dunaszerdahelyi, a Komáromi, a Nagymihályi és a Kassa-vidéki járás a több mint százezres lélekszámával a legnépesebb. Míg az ország 79 járása közül csak 18 tartozik az ún. déli régióba, az összlakosság 24,4 százaléka lakik a vizsgált térségben. Ennél is szembetűnőbb a déli régió járásainak területi nagysága: a tizenkét legnagyobb kiterjedésű járás közül kilenc a déli régióban terül el, és csak két déli járás – a Vágsellyei és a Szenci – marad az országos átlag alatt.

A népsűrűség szempontjából már más a helyzet. A déli régió nyugati és keleti része átlagos sűrűséget mutat, a középső terület ennél ritkábban lakott. Az előzőekben felsorolt összehasonlítások még szembetűnőbbek az egyes kerületeken belül. A Nyitrai kerület három, és a Kassai kerület négy magyar által lakott járása – kiterjedésük tekintetében – a legnagyobb ugyanúgy, ahogyan a Nagyszombati kerület legnagyobb járása a Dunaszerdahelyi, a Besztercebányai kerületben pedig a Rimaszombati. A járások kiterjedésében, lélekszámában és népsűrűségében tapasztalható egyenletlenségek arra engednek következtetni, hogy az 1996-os területi-közigazgatási beosztás megalkotói nem igyekeztek szociálgazdasági szempontból kiegyensúlyozott területi egységeket létrehozni.

Erre utal az is, hogy a déli járásokat változatlanul hagyták, ezzel szemben az északi területeken aránytalanul kicsi új járásokat alkottak. Ez olyan fejtegetésekre ad okot, hogy az új területi egységek kialakításánál a fő szempont az volt, hogy az akkori kormánykoalíció az újonnan kialakított területeken minél nagyobb politikai befolyással rendelkezék, és az attól való félelem is közrejátszhatott, nehogy a dél-szlovákiai régióban megerősödjön a nem szlovák nemzetiségű lakosság részaránya.

Demográfiai, vagyis népesedési szempontból is különleges helyzet tapasztalható a déli régiókban. Szlovákiának 1998 végén 5 393 382 lakosa volt, ami az előző évihez képest 1,06 százalékos növekedést mutatott. A népességnövekedéshez legnagyobb mértékben az Eperjesi, a Kassai és a Zsolnai kerület járult hozzá, a Nagyszombati kerületben enyhe növekedést mutattak ki, a többi – a Besztercebányai, a Nyitrai, a Trencséni és a Pozsonyi – kerületben a lakosság száma csökkent. Megállapítható, hogy elsősorban az északi és északkeleti régió járásaiban átlagon felüli a népességnövekedés, míg a Komáromtól Losoncig terjedő régió járásai – beleértve a Galántai és a Vágsellyei járást – a lakosság nagy elhalálozási és alacsony születési arányával tűnnek ki.

Az egyes járások lélekszámának alakulásában a migráció is szerepet játszik. Az ez irányú felmérések azt mutatják, hogy a déli járások a migráció szempontjából felettebb érdekeseek, szívesen költöznek ide az

emberek más járásokból. Átlagon felüli a bevándorlók száma a nagyvárosok környékén fekvő járásokban. Például Pozsony vonzáskörében a Szenci, a Galántai, a Dunaszerdahelyi, Kassa vonzáskörzetében a Kassa-környéki, a Töketerebes és a Nagymihályi járás mutat hasonló tendenciát. Ennek oka főleg abban keresendő, hogy vidéken olcsóbb a megélhetés, könnyebb lakáshoz jutni – ebben az eredeti lakosság számának csökkenése is közrejátszik. További déli járások – például az Érsekújvári, a Lévai, a Rimaszombati – azzal vonzza a bevándorlókat, hogy itt még a gazdasági nehézségek ellenére is jobb megélhetési feltételeket találnak, mint az eredeti lakhelyükön. A szlovákiai lakosság "vándorlásáról" készített felmérés azt mutatja, hogy a déli járások magyarok lakossága még a túlnyomóan magyar többségű Dunaszerdahelyi járásban sem készíti arra a bevándorlókat, hogy más, "nem magyar" régióban keressenek letelepedési lehetőséget, sőt ellenkezőleg.

Ha a migráció a jelenlegi tempóban folytatódik, ez a jövőben a déli járások nemzetiségi összetételének megváltozásához vezethet, mégpedig a magyarok lakosság kárára. Ez elsősorban a Szenci, a Galántai, a Dunaszerdahelyi és a Kassa-környéki járást érintheti. A nemzetiségi részarány megváltozását a városi lakosság vidékre húzóódása is befolyásolhatja. A városi lakosság elsősorban a tömegközlekedési eszközökkel jól megközelíthető, a városhoz közeli településeket "veszi célba", akár letelepedési, akár hétvégi tartózkodás szándékával. A déli régió járásai – a népesedés szempontjából – nagyon kedvezőtlen képet mutatnak. Tartós a lakosság számának természetes csökkenése, amit az alacsony születési arány és a lakosság elöregedése okoz, s ezt a lélekszámcsökkenést a migráció sem tudja pótolni.

Az alábbiakban Berényi Józsefnek, a kormányhivatal régiófejlesztési főosztálya vezetőjének szociálgazdasági tanulmánya alapján készült anyagunk második részét közöljük.

A tanulmány a munkakerő-potenciál szempontjából is vizsgálja az egyes régiókat. A munkakerő-potenciálon az egyes járások gazdaságilag aktív lakosságának részaránya értendő. Megállapítható, hogy a nyugat-szlovákiai régiók gazdaságilag aktív lakosságának részaránya meghaladja az országos átlagot. A délnyugat-szlovákiai járások – Szenc kivételével – még a kedvezőtlenebb demográfiai mutatók ellenére is pozitív gazdasági aktivitást mutatnak. Ez főleg a Dunaszerdahelyi, a Vágsellyei, a Komáromi és a Galántai járásra vonatkozik. Rosszabb eredményeket mutatnak Közép- és Kelet-Szlovákia déli régiói, a Töketerebes, a Kassa-környéki, a Nagykürtösi, a Rimaszombati, a Rozsnyói és a Nagymihályi járás.

A munkanélküliség szempontjából az egész déli országrészben kedvezőtlen a helyzet. Éppúgy, mint a lakosság természetes létszámcsökkenése szempontjából, a munkanélküliségi arány szempontjából is összefüggő "válságövezet" mutatható ki Komáromtól egészen Töketerebesig, ennek is a középső és a keleti része van rosszabb helyzetben. A munkanélküliségi "ranglétra" első öt helyén déli járás szerepel (Rimaszombat, Töketerebes, Nagykürtös, Nagyőrce, Rozsnyó), de Szencen kívül az összes többi déli járásban is az országos átlagnál magasabb a munkanélküliség. Ez szorosan összefügg a déli régió lakosainak iskolázottságával. Elsősorban a Rimaszombati, a Nagykürtösi, a Rozsnyói és a Töketerebes járásban nagyon alacsony a lakosság műveltségi szintje. A műveltség problémája a nyugat-szlovákiai régiók vegyesen lakott területein is megmutatkozik, ami többek közt azoknak a kormányoknak is köszönhető, amelyek a nem szlovák lakosság számára nem teremtettek lehetőséget a magasabb szintű műveltség megszerzésére.

Ezt látszik bizonyítani az a tény is, hogy a Nagyszombati kerület járásai közül a műveltségi szinte tekintve a Galántai és a Dunaszerdahelyi járás van az utolsó helyen, a Nyitrai járásban a Lévai, az Érsekújvári, a Komáromi és a Vágsellyei járás lakossága a legalacsonyabban művelt, ugyanilyen helyet foglal el a Besztercebányai kerületben a Losonci, a Nagyőrcei, a Rimaszombati és a Nagykürtösi járás. A Kassai kerületben a Kassa-környéki, a Rozsnyói és a Töketerebes járás van hasonló helyzetben.

A déli járások gazdasági potenciálját a tanulmány az ipari termelés forgalmából, a hozzáadottérték- és a jövedelemadóból kiindulva hasonlítja össze. Az ipari termelés ezer lakosra számított forgalmát tekintve a déli régiók az országos átlag alatt vannak, kivéve a Nagymihályi, a Vágsellyei és a Lévai járást, amelyekben nagyobb arányú ipari termelés összpontosul. Különösen alacsony értékeket mutat a Töketerebes, a Nagykürtösi, a Szenci és a Dunaszerdahelyi járás, ami egyrészt a régiók mezőgazdasági jellegével, másrészt a nagy ipari központok – Pozsony, Kassa – árnyékával magyarázható. A másik gazdasági mutató a hozzáadott érték, ami a gazdasági össztermelés és a köztes felhasználás különbségét jelöli, és többek közt utal a régióban kitermelt termékek és szolgáltatások hasznosítására.

Ilyen szempontból a legmagasabb értéket a Lévai és a Vágsellyei járásban mutatták ki, míg a Dunaszerdahelyi, a Töketerebes, a Kassa-környéki, a Rimaszombati, a Nagykürtösi, és az Érsekújvári járás mutatói a legalacsonyabbak az országban. Ebből a szempontból az egyes kerületeken belül is nagyon eltérőek az értékek. Például a Nagyszombati kerületben a Szokolcai, a Nagyszombati és a Galgóci járás nagyon pozitív értékeket mutat, míg a Dunaszerdahelyi és a Galántai a hozzáadott érték, és az ipari termelés forgalma szempontjából is nagyon alacsony értékeket mutat.

A déli járások mezőgazdasági jellege a lakosok jövedelmének nagyságában is megmutatkozik. Míg a vizsgált időszakban a szlovákiai átlagkereset 9815 korona volt, a Dunaszerdahelyi járásban 8094, a Galántaiban 8175, a Komáromiban 7982, a Losonciban 7916, a Rimaszombatiban 7928, a Nagykürtösiben mindössze 7663, a Kassa-környékiben 8424, a Töketerebesiben pedig 7545 korona volt. Ami a jövedelemadót illeti, az e mutató szerint felállított sorrend alapján véve megegyezik a ipari termelés forgalma szerinti sorrenddel. A Szenci, a Vágsellyei és a Lévai járást kivéve az összes többi déli járás a leggyengébbek közé tartozik, s ezek között is a keleti járások gyengébbek a nyugatiaknál. A Vágsellyei és a Lévai járás jobb eredményei is csak annak köszönhetőek, hogy itt országos jelentőségű ipari létesítmények vannak, mégpedig a vágsellyei Duslo vegyi üzem és a mohi atomerőmű.

Ha az egyes kerületek járásait akarjuk összehasonlítani, a Nagyszombati járásban mindkét mutató – vagyis a bérek és a jövedelemadó – szerint is a Dunaszerdahelyi és a Galántai járás van az utolsó helyen. A Nyitrai járásban Komárom van az utolsó helyen, de Érsekújvár és Nagytapolcsány is átlagon aluli értékeket mutat. A Besztercebányai kerület déli járásai közül a Nagykürtösi mutat állandó jelleggel alacsony értékeket. A Kassai járásban a Töketerebes, a Szobránci és a Gölnitzai járás mutatja a leggyengébb eredményeket.

Ha az egyes régiók gazdasági erejét a tőkebeáramlás szerint vizsgáljuk, ebből a szempontból a leggyengébbnek az északkeleti és az északnyugati régiók mutatkoznak. A déli járások közül a legrosszabb eredményeket a Nagyrőcei, a Töketerebes, a Rimaszombati, a Losonci, a Kassa-környéki és a Nagykürtösi járás mutatja. Érdekes, hogy a délnyugati régióból csupán a Lévai, az Érsekújvári és a Bazini járás szerepel a leggyengébbek között. A szociálgazdasági tanulmány szerzője a Tanulságok és ajánlások című fejezetben leszögezi: Járási szinten a népességi fejlődést befolyásolja a gazdasági eszközök, a családok gazdasági helyzetének alakulása, valamint a népesség életkorbeli összetétele. A természetes népességnövekedés csökkenése, valamint az egyre gyakoribb bevándorlás a déli régió nemzetiségi összetételének megváltozását idézheti elő. A déli területek átlagon felüli munkanélküliségi aránya tulajdonképpen a rendszerváltás óta jellemző. Ezt egyrészt az okozza, hogy az itteni elavult ipari létesítmények képtelenek voltak lépést tartani a modern piaci követelményekkel, másrészt a bányászati és a mezőgazdasági termelés leépülése, a lakosság alacsony műveltségi szintje, valamint a határ menti régiók elégtelen infrastruktúrája is szerepet játszott. Az említettek is azt bizonyítják, hogy rendkívül fontos lenne a vegyesen lakott területeken megteremteni a magasabb szintű művelődés feltételeit.

Várható, hogy a fejlett európai országokhoz hasonlóan nálunk is a szolgáltatások és az információs technológiák terén lesz a legintenzívebb a fejlődés. A tanulmány szerzője szerint a déli régiókban a munkaerő felhasználása elsősorban a következő tényezőktől függ: a régió termelésének gazdasági-technológiai mutatóitól, a termelés versenyképességétől, a munkaerő minőségétől és mobilitásától, a működőtőke hozzáférhetőségétől és a régiófejlesztési támogatásoktól.

írta GAÁL LÁSZLÓ

Pozsony, 2000. október 25, 26-án

forrás: Új Szó